

Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı

Dursun Zengin*

Özet

Bu makalede önce Almanya'daki Göçmen Edebiyatı ve bu edebiyatın oluşumu, gelişimi ve bugünkü durumuna ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmalara ilişkin genel bir bilgi verilmektedir. Daha sonra Almanya'da Almanca ya da Türkçe eserler veren Türk yazarları konu edinmektedir. İkinci ve asıl bölümde ise, Göçmen Edebiyatı'ndan yeni bir yazar ve eseri tanıtılmaktadır. Bu çerçevede Mehmet Kılıç'ın hayat, uğraşları ve edebî eserlerine değinildikten sonra, "Fühle Dich Wie Zu Hause" adlı romanının edebî yönden bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Altmışlı yılların başlarından itibaren birçok insanımız ekonomik nedenlerden dolayı kentten, köyden kısacası Türkiye'nin her yerinden Avrupa'ya ve özellikle de Almanya'ya işçi olarak gitti. Daha çok işsizlerden oluşan ve eğitim düzeyi düşük olan bu insanlarımız alt tabakadan geliyordu. Bazıları hayatında bir şehir bile görmemişti. Dolayısıyla ekonomik nedenlerle Almanya'ya giden işçilerimiz birçok sosyal sorunları da beraberinde getirdi. Bu konuda İsviçreli yazar *Max FriscKin* çok anılan bir sözü vardır: Biz işçi çağırdık, insanlar geldi, der. Bu söz, anılan gerçeği çok çarpıcı bir biçimde dile getirmektedir. Avrupa ülkelerinin amacı her şeyden önce işçi çağırarak işgücü açığını doldurmaktı. Ancak gelen işçilerin yabancı bir ortamda yaşamak zorunda oluşundan kaynaklanan sayısız sorunlar ortaya çıktı. En önemli sorunların başında ise dil geliyordu. Ne var ki, zamanla Almanca'yı meramını anlatmanın ötesinde öğrenen ve yazmaya yetenekli ve hevesli olan Türkler, yetmişli yılların başında yazarlığa soyundu, çünkü kaleme alacakları sayısız konular vardı.

İlk kuşak yazarlar, kendi sorunlarını en iyi şekilde dile getirebilen nesri seçti. Böylece onların ana konularını, Alman toplumunda karşılaşılan her türden güçlükler, çektikleri acılar, yabancı dil sorunu, vatan

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

hasreti, yalnızlık, uyumsuzluk, topluma uyum, toplumdan dışlanma ve bunların beraberinde getirdiği sorunlar oluşturmuştur. Aşırı bir duyarlılıkla karmaşık iç dünyalarını günlük yaşamdan kesitlerle yansıtmaya çalışmışlardır. Yazmalarının en önemli amacı, Almanlara seslenmek, onlara içini dökmek, seslerini ve dertlerini duyurmaktır.¹ Bu nedenle bu yazarlara *göçmenliğin kronistleri*² deniyordu. Dolayısıyla anlatım tutumlarında eleştirici ve hicvedici bir ton egemendi. Yazdıkları kitapların başlıca okuyucuları ise, yabancı işçilerin çocuklarını okutan öğretmenler, iş çevreleri ve sosyologlardı.

ikinci kuşak Türk yazarlarda durum daha farklıydı. İlk kuşağın çocukları olan bu yazarlar için Almanca başka bir nitelik kazandı. Onlar Almancayla iç içe büyüdüler, çünkü doğdukları andan itibaren Almancayla karşılaştılar. Almancayı artık anadili gibi konuşuyorlardı ve Türkçe evde aileyle sınırlı kalıyordu. Dolayısıyla Almancaya çok iyi hakim olan bu kuşakta yeni bir duyarlılık kendini hissettirir. Bir sızlanma edebiyatının yerini, kimlik sorunsalının, bireyselliğin, yabancı düşmanlığının ve insan olmadan kaynaklanan sorunların ele alındığı eserler yer alır. Mecazlar, imajlar ve dil oyunları, bu yazarların hem Almancaya olan hakimiyetlerini ve hem de edebî düzeylerini ortaya koymaktadır.-' Birinci kuşağın nesirci olmasına karşılık, ikinci kuşak şiire de yönelme cesareti gösterir. Kısaca ancak seksenli yıllardan itibaren daha bilinçli eserlerle karşılaşırız. Sırf yabancı olmanın neden olduğu alışlagelmiş, basmakalıp sorunların artık bireysel sorgulamalara dönüştüğü dikkati çeker. Kimlik arayışı, kimlik bunalımı ve yabancı düşmanlığı ön plana çıkar.⁴ Ele alınan konular zamanla çeşitlilik arz eder. Bütün insanları ve insanlığı ilgilendiren evrensel konular işlenir ve konuların yazarlar bazında gittikçe bireyselleştiği de görülür. İkinci kuşak yazarlardan sonra, artık onların çocukları olan üçüncü kuşak yazarlar da yavaş yavaş devreye girmiştir.

Genel olarak bakıldığında Almanya'daki yazarlarımızı iki büyük gruba ayırmak mümkün: 1. İlk olarak Almanya'da yazarlığa soyunanlar. 2. Türkiye'de yazar olup daha sonra Almanya'ya giderek orada yazarlığa

1Bu konuya ilişkin bkz. Baypınar, Yüksel: "Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek", *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt 3, 1992, s. 358.

2 Aytaç, Gürsel: "Almanca Yazan Türklerin Artıları, Eksileri", *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan, Ankara 1995, s. 238.

3Bu konuya ilişkin bkz. a.g.e., s.238.

4 Bu konuda bkz. Baypınar, Yüksel: "Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek", *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt 3. 1992, s. 358.

devam edenler. Birinci grup yazarlar, oraya giden işçilerimizden ve onların çocuklarından, ya da evlilik, öğrenim, politik ve ekonomik nedenler gibi farklı amaçlarla Almanya'ya gidip orada yazarlığa başlayan kişilerden oluşur. Almanya'daki yazarlarımız sadece Almanca değil, Türkçe eserler de kaleme aldılar. Yazarlar bağlamında dikkate değer diğer önemli bir özellik ise, zamanla eğitim seviyesi yüksek kişilerin yazarlığa soyunması ve bu türden yazarların sayısının gün geçtikçe artmasıdır. Önceleri yazarlar daha çok işçi kökenliken, daha sonra bunlara üniversiteyi bitirenler ve hatta akademisyenler katıldı. Eğitim seviyesi yüksek bu yazarlar arasında, Almanya'da öğrenim görenlerin yanında, Türkiye'de öğrenimini tamamlayıp sonradan Almanya'ya gidenler de vardır.

Almanya'daki Türk yazarları yaşadıkları ülkenin dilinde roman, öykü, şiir, tiyatro gibi alanlarda eserler vermişlerdir. İlk nesir rağbet görmüş ve bu zamanla diğer alanlara kayarak çeşitlenmiştir. Ancak en çok revaçta olan anlatı türünün nesir olduğu da bir gerçek. Anlatım tutumlarında ise eleştirci ve hicvedici bir ton egemen.

Almanca yazan yabancı yazarlar sadece Türklerden oluşmamaktadır. Gerçi Türkler başı çekmektedir, ancak çalışmak, öğrenim görmek amacıyla ya da siyasi mülteci olarak dünyanın birçok yerinden, örneğin İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Yugoslavya, İran, Suriye ve hatta Afrika, Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkelerinden, Avrupa'nın en zengin ve refah düzeyi yüksek ülkesi Almanya'ya insanlar gelir. İşte farklı kökenlerden gelen bu insanlar kendi sorunlarını, çatışmalarını, gözlemlerini, deneyim ve izlenimlerini daha doğrusu Alman toplumdaki yaşamlarını kendilerine özgü bir duyarlılık, duygusallık, coşku ve hayal gücüyle dile getirdikleri bir edebiyat oluşturdular ve bu oluşum Alman edebiyat bilimcilerin dikkatini üzerine çekmekte gecikmedi. Bu eserlere bilimsel yönden yaklaşıp değerlendiren araştırmacılar, oluşan bu yeni edebiyata bir ad verme yoluna koyuldular. Başlangıçta *Konuk İşçi Edebiyatı* (Gastarbeiterliteratur) terimi kullanıldı. Ancak daha sonra yükseköğrenim gören kişiler de bu kervana katılınca, uygun başka bir terim bulma zorunluluğu doğdu. Böylece kökenleri değişik milliyetlere dayanan birçok yazarın yarattığı bu çok uluslu ve çok renkli edebiyata *Göçmen Edebiyatı* (Migrantenliteratur) denildi. Bu terim Almanya'da artık yerleşmiş ve orada kalıcı olan birçok yabancıya uygun düşmese de terim olarak benimsenmiştir.⁵ Ayrıca *Alamancıların Edebiyatı, Azınlıklar Edebiyatı* gibi başka terimler de kullanılmıştır. Tanımlamadaki farklı terimler hem araştırmacıların bakış açısı, hem de göçmen edebiyatının

⁵Adı geçen terime ilişkin bkz. Aytaç, Gürsel: "Almanya'da Türk Edebiyatı", *Edebiyat Yazıları II*, Gündoğan, Ankara 1991, s.154; Baypınar, Yüksel: "Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek", *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt 3, 1992, s.356.

içinde bulunduğu değişim süreciyle yakından ilgilidir. Söz konusu değişim, bir yandan kuşaklardaki değişim, diğer yandan da yazarların içinde buldukları değişim süreci olarak kendini gösterir.

Göçmen edebiyatı kapsamında ilk sırayı Almanca yazan Türk yazarlar almaktadır. Diğer yabancılar arasında hatırı sayılır bir başarı elde etmişlerdir. Sözelimi Alman edebiyatı alanında, Almanca yazan yabancılar arasında dağıtılan *Chamisso* ödülüne en çok lâyık görülen yabancılar arasında Türkler birinci sırada yer almaktadır. Bilindiği gibi, adı geçen bu ödül, Alman edebiyat tarihinde romantikler arasında önemli bir üne kavuşmuş olan Fransız asıllı *Peter Chamisso*'nun (1781-1838) adına verilen anlamlı bir ödüldür.

Alman edebiyatı açısından bakıldığında, Türk yazarların yazdığı eserler, edebiyat eleştirmenlerince pek ele alınıp yeterince tanıtılmamaktadır. Alman edebiyatı uzmanlarınca sanat düzeyleri, biçim ve üslup değerleri yönünden incelenmemektedir. Bu eserlere daha çok sadece içerdikleri konular açısından bakılmaktadır. Bunların, Alman edebiyat ürünlerinin estetik beklentilerini gerçekleştiremedikleri ve edebî haz sunmaktan uzak oldukları ve "edebî değer" bağlamında Alman edebiyatı ile organik bağdan yoksun oldukları ve kültürel sembiozu gerçekleştiremedikleri kanısı hakimdir. Dolayısıyla Almanca yazan Türklerin Alman edebiyat geleneğini iyice sindirdikten sonra, diğer bir anlatımla ancak birkaç kuşak sonra Alman edebiyatına mal olabilecekleri düşüncesi var."

Almanca yazan Türkleri programlarına alan yayınevleri ise, söz konusu eserlerin edebiliğinden çok, ele aldıkları konuları ilginç bulmaktadır. Çünkü eserler içerikleri yönünden bir taraftan Alman okuruna birlikte yaşadıkları Türkleri tanıma fırsatı vermekte, öte taraftan edebiyatın toplumsal olaylarla ilişkisini ve edebiyatın sosyal yönünü ortaya koymaktadır. Kuşkusuz Türkler de zamanla yayınevleri açar olmuşlardır.

Almanca yazan Türkler konusunda araştırma yapan Alman edebiyatından uzmanların sayısı arzu edilen seviyede değildir. Buna rağmen gün geçtikçe bu konuda araştırma yapanların sayısı artmaktadır. Adı geçen uzmanlar arasında başta İrmgard ACKERMANN ve Harald WEÎNRICH olmak üzere Monika FREDERKÎNG, Walter RAÎTZ, Wolfgang

⁶ Bu konuya ilişkin bkz. AYTAÇ, Gürsel: "Almanca Yazan Türklerin Artıları, Eksileri", *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan, Ankara 1995, s. 239.

RİEMANN, Peter SEİBERT gibi isimler ilk anda sıralanabilir.⁷ Bunun yanında Türkiye'deki birçok üniversitede de Almanya'da yazan yazarlarımıza ilişkin birçok makale ve kitap yayımlanmakta, yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmaktadır. Sözelimi ilk anda *Gürsel Aytaç, Sara Sayın, Yüksel Baypınar, Nülifer Kuruyazıcı, Onur Bilge Kula, Şeyda Ozil, Nuran Özyer, Tülin Polat, Yüksel Özoğuz, Zehra İpsiroğlu, Şeref Ateş, Meral Oralış, Mahmut Karakuş, Binnur Erişken, Çağlar Ergand Tanyeri, Sırma Belin, Ferüzan Gündoğar, Can Bulut, Kadriye Öztürk, H. İbrahim Yurtcan* ve daha birçok uzman örnek olarak verilebilir.⁸ Gün geçtikçe de buna yeni isimler eklenmektedir.

Almanca yazan Türklerin eserleri son zamanlarda *Türk Alman Edebiyatı* adı altında toplanmıştır. Türk yazarlarla ilgili araştırma yapan İrmgard ACKERMANN, bu terimden pek memnun olmadığını belirtmekte ve yayımladığı seçkiye *Alman Dilindeki Türkler* (Türken Deutscher Sprache) terimini kullanmaktadır.⁹ Ayrıca *Türk İşçi Edebiyatı, Almanya'daki Türk Edebiyatı* gibi başka terimler de söz konusudur. Dolayısıyla uygun bir ad tam olarak henüz bulunmamıştır.

Kısaca toplamak gerekirse, her şeye rağmen yaşadıkları ülkenin dillerinde roman, öykü, şiir, tiyatro gibi alanlarda eserler veren, yaratıcıları eserlerle birçok ödül alarak dikkatleri üzerine çeken, en çok satan kitaplar listesine girebilen ve sayıları gün geçtikçe artan Türk yazarları, çok önemli bir konuma gelmiş ve kendilerinden söz ettirir olmuşlardır. Bu bağlamda adı geçen yazarların kimler olduğu akla gelmektedir, işte bu yazarlardan bazıları: *Ali Özenç, Adnan Binyazar, Araş Ören, Aysel Özakin, Ahmet Uysal, Alev Tekinay, Aziz Yaşar Kılıç, Birol Denizerli, Doğan Firuzbay, Dursun Akçam, Emine Sevgi Özdamar, Erdal Öz, Erol Yıldırım, Ertunç Barın, Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Gültekin Emre, Güney Dal, Gülen Yeğenoğlu, Hüseyin Pehlivan, Habib Bektaş, Hasan Devran, Hamdi Tanses, Hüdayi Ülkel, Halit Ünal, Hülya Serap Özakin, ismet Elçi, Kürşat İstanbullu, Kemal Kurt, Levent Aktoprak, Mehmet Kılıç, Meltem Ayaz, Mevlüt Asar, Metin Fakioğlu, Muammer Tuksavul, Meray Ülgen, Necati Tosuner, Neysel Cumart, Nevzat Üstün, Nazmi Kavasoglu, Orhan M. Arıburnu, Osman Engin, Ömer Polat, Özdemir Başargan,*

⁷ Bkz. Öztürk, Kadriye: "Der Beitrag der Emigrantenliteratur zur interkulturellen Gesmanistik." in: *Tagungsbeiträge des V. türkischen Germanistik Symposiums*, Eskişehir 1995, s. 85.

⁸ Bu konuda bkz. Karakuş, Mahmut: "Der Beitrag der türkischen Germanistik zum interkulturellen Dialog." in: *Tagungsbeiträge des V. türkischen Germanistik Symposiums*, Eskişehir 1995, s. 37-47. Ayrıca bkz. Kaynakça.

⁹ Bu konuda bkz. Aytaç, Gürsel: "Almanca Yazan Türklerin Artıları, Eksileri", *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan, Ankara 1995, s.237.

*Özgür Savaşçı, Rana Demirkan, Reşat Karakuyu, Saliha Scheinhardt, Selim Özdoğan, Sıtkı Salih Gör, Sadi Üçüncü, Şinasi Dikmen, Şiir Eroğlu, Turgan Arınır, Vehbi Bardakçı, Yağmur Atsız, Yusuf Ziya Bahadınlı, Yüksel Pazarkaya, Yunus Saltuk, Zafer Şenocak ve Zehra Çırac.*¹⁰

Kuşkusuz yazarlar arasında *Mehmet Kılıç* gibi henüz adı duyulmamış ve bilinmeyen yazarlarımız da vardır. Bu yazının asıl konusunu da *Mehmet Kılıç* ve "*Fühle Dich Wie Zu Hause*" adlı romanı oluşturmaktadır.

Mehmet Kılıçla. Fethiye'de tesadüfen tanıştım. Tanışmamız tesadüfen oldu, ama çok da iyi oldu. Öncelikle *Mehmet Kılıç'ın* kişiliği beni çok etkiledi. Çok alçak gönüllü, kibar beyefendi biri. Öte yandan uğraşı alanları ve yelpazesi çok geniş olan yaratıcı bir kişi. Dolayısıyla *Kılıç'ın* tanıştığımız ilk andan itibaren araştırmaya ve üzerinde durulmaya değer bir yazar olduğu kanısına vardım. Yazarlık alanında çok yetenekli ve başarılı olmasına karşın, bazı yazarların yaptığı gibi kendi reklamını yapmamış çok alçak gönüllü bir insan. Kendisiyle başta yazarlığı, yazdığı eserleri, Almanya'da yaptığı çalışmaları olmak üzere birçok konuda sohbet ettik.

Mehmet Kılıç 1951 Samsun-Havza doğumludur. 1969'da ilköğretmen okulundan mezun oldu. Altı yıllık ilkokul öğretmenliği mesleğinden sonra ODTÜ'de sosyal bilimler alanında yüksek öğrenime başladı, ancak ekonomik ve ailevi nedenlerden dolayı 1976'da ODTÜ'den ayrılıp ilkokul öğretmenliğine tekrar döndü. 1978 yılında Almanya'ya gidip öğretmenlik görevine başladı. Anılan tarihten itibaren Bad Kreuznach'da ilkokulda öğretmenliğe devam etmektedir. Boş zamanlarında politikayla uğraşmakta, bir takım eserler vermekte ve sanatsal faaliyetlerde bulunmaktadır.

Yazarın uğraşı alanlarının büyüklüğünü ve çeşitliliğini göstermek açısından şu uğraşları anılmaya değer: Çok sayıda meslekî ve kültürel içerikli kurslara katılım, Türk öğrenci ve velileri için trafik dersleri uzmanlığı, Almanca dil kurslarına katılım ve bu konuda aldığı dil sertifikalan, "Volkshochschule" denilen halk yüksek okullarında ingilizce geliştirme kurslarına katılım, Mainz Gutenberg Üniversitesi'nde yabancılar için Almanca öğretmenliği kurslarına katılım, Koblenz Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Almanca ders verebileceğine dair basan belgesi, Goethe Enstitüsü yabancılar için Almanca kurs öğretmenliği belgesi, Alman sınıflarında resim dersleri öğretmenliği, yabancı öğrencilere Almanca öğretmenliği. Esas görevi: Alman

¹⁰ Yazarlara ilişkin bkz. *Federal Almanya'dan Kitaplar. Dosta Kitaplar*. Yay. Haz. Alman Kitapçılar ve Yayımcılar Birliği Sergi ve Fuar Şirketi - Frankfurt Kitap Fuarı, Kriftel/Ts. 1988, s.23-31.

makamları hesabına Türkçe-Türkçe kültür dersleri öğretmenliği. Sosyokültürel etkinlikler: Bad Kreuznach Türk Veli Temsilciliği'nin oluşturulması ve birlikte çalışma (1978-1981), Türk-Alman Dostluk Derneği kurucu ve yöneticiliği (1981-1987), Bad Kreuznach Halk Yüksek Okulu'nda Almanlara Türkçe, Türklere Almanca kurs öğretmenliği, Bad Kreuznach Eyalet Mahkemesi'nce yeminli ve yetkili çevirmenlik unvanı (1985), Yabancılar Meclisi kurucu üyeliği (iki kez) ve başkan yardımcılığı, Grundschule Nord Alman Okul-Aile Birliği üyeliği, Okul Personel temsilciliği (Schulpersonalrat) 5 yıl), GEW (Eğitim ve Bilim Sendikası) Bad Kreuznach "Hauptschule"ler sözcülüğü (3 yıl), GEW Bad Kreuznach ikinci başkanlığı (4 yıl), GEW Eyalet Çokkültürlülük Komisyonu sözcülüğü ve Eyalet Federal Almanya temsilciliği (2 Yıl), Koblenz Valiliği'nde İl Öğretmenler Personel temsilciliği (Bezirkspersonalrat GHS) (3 yıl), GEW Eyalet Yönetim Kurulu üyeliği / GEW Eyalet Sendikal Eğitim ve Örgütlenme sekreterliği (4 yıldan beri), Rheinland - Pfalz Eyaleti Türk Öğretmenler Derneği Yönetim Kurulu üyeliği, Hessen Eyaleti Atatürkçü Düşünce Derneği üyeliği (halen), Bad Kreuznach Atatürkçü Düşünce Derneği kurucu üyeliği ve başkanlığı (halen), Alman Sosyal Demokrat Partisi üyeliği/SPD, Yeşiller Partisi üyeliği, 1999-Haziran seçimleri itibariyle Yeşiller Partisi'nden Bad Kreuznach Belediye Meclisi üyeliği, çeşitli konularda Türk ve Almanlara danışmanlık. Yazarlık ve sanat çalışmaları: Yöresel bir Alman gazetesinde muhabirlik (1981-1984), *Als Gastarbeiterkind in der Türkei* (Tiyatro oyunu), *Von einem, der auszog* (Tiyatro oyunu), *Viel Glück, Elif* (Tiyatro oyunu-GEW Edebiyat Yarışması birinciliği), *Fühle Dich Wie Zu Hause* (Roman), *Panzeranzug* (Tiyatro oyunu), *Bir Yiğit Gurbete Gitse* (Tiyatro oyunu), *Michael und Michaela lemen Türkisch* (Almanlara Türkçe), çok sayıda hiç yayımlanmamış şiir (Türkçe/Almanca), Tiyatro oyunculuğu, rejisörlük, resim, yağlıboya tabloları, portreler.

Bütün bunlardan da kolayca anlaşıldığı gibi, yazarın uğraşı alam ve yelpazesi oldukça geniştir. Eğitimci yönünden tutun, dil, edebiyat, politika, kültürel etkinlikler, sanat, oyunculuk, rejisörlük, muhabirlik gibi çok geniş bir uğraşı alam vardır.

Bizi ilgilendiren en önemli yanı kuşkusuz onun yazarlık yönüdür. Kendisi yazarlığa Almanya'da başlamış ve sadece roman değil, tiyatro oyunu ve şiirler de yazmıştır. Yazdığı eserlerle birincilik ve ödüller almıştır.

Mehmet Kılıç'm bu yazıda ele alacağım *Fühle Dich Wie Zu Hause* (Kendini evinde gibi hisset) adlı romanı Almanya'da Ortadoğu Yayınevi tarafından 1994' te basılmış. 397 sayfadan oluşan romanda, başlıklı bölümler yer almamaktadır. Anlatılan farklı konular, sıkça yer alan üç yıldızla birbirinden ayrılmaktadır.

Romanda geçen konu kısaca şöyledir: Uzun yıllardan beri Almanya'da çalışan Kemal Su, Anadolu'da köyde, kasabada ve büyük şehirde yaşadığı çocukluk ve gençlik anılarını Alman arkadaşı Michael'e anlatmaktadır. Kendi evinde, arkadaşının evinde ya da lokalde bir araya geldiklerinde bütün bu anılarını arkadaşına anlatır. Anılarını anlatırken Almanya'daki günlük yaşamdan kesitler ile dünya politikasına ilişkin güncel konuları da dile getirir.

Romanın başlığı Almanca bir ifadeye dayanır. Romanın baş kahramanı Kemal Su Almanya'ya gittiğinde, bir gün ailece Günter Telschow adında bir Alman iş arkadaşının evine oturmaya gider. Anadolu'nun gelenek ve görenekleriyle yoğrulmuş insanlar olarak biraz çekingen tavırlar sergilerler. Bunu gören arkadaşı Günter onlara Almanca "*Fühlt euch wie zu Hause*" (Kendinizi evinizde gibi hissedin) der. Kemal bu ifadeyi önce anlayamaz. Bunun üzerine Günter bu sözün ne anlama geldiğini Kemal'e iyice açıklar. Kemal sözü iyice anlar ve uygun düşen her ortamda bunu söyler.

Kuşkusuz bu sözün bir Alman tarafından söylenmesi anlamlıdır. Alman ev sahibi, Kemal ise bir yabancıdır, misafirdir. Bu söz, ilkin gerçek anlamda Kemal'in kendini o anda evde rahat hissetmesi için söylenmiştir. Ancak dolaylı olarak başka anlamlara da göndermede bulunmaktadır. Yani yabancı biri olan Kemal'in kendini yabancı bir ülkede, yad ellerde değil kendi memleketindeymiş gibi hissetmesidir. Buradan hareketle, Kemal ve onun gibilerinin kendilerini aslında devamlı yabancı bir yerde olduklarını hissettikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Diğer bir anlatımla, ne yapsalar da kendilerini öz vatanlarındaki gibi huzurlu ve rahat hissedemedikleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu söz yabancı olmaya, onun verdiği ezikliğe bir göndermede bulunmakta ve onları çağrıştırmaktadır.

Romana kurgu yönünden bakıldığında ise durum şöyledir: Dış kurguda bölümler, başlıklar vs. yer almamaktadır. İçerik yönünden yeni bir konuya geçilirken işaretler konmuştur. Bunlar konuların birbirinden ayrıldığı yeri göstermektedir ve bu işaretler romanın başından sonuna kadar sıkça yer almaktadır. İç kurgu açısından bakıldığında ise iki temel anlatı düzlemiyle karşılaşırız. Bunlardan ilki, 10 Ocak 1991'den (s.7) 22 Şubat 1991 tarihine (s. 316) kadar Almanya'da geçen yaklaşık bir buçuk aylık süre, ikincisi ise çocukluk yıllarından gençlik yıllarına kadar Türkiye'de geçen süre. Türkiye'deki anılan Almanya'da geçen sürenin içine serpiştirilmiş bir biçimde geriye dönüş tekniği ile aktarılmaktadır. Dolayısıyla romandaki anlatı süresi yaklaşık bir buçuk aylık bir süreyi kapsamaktadır.

Kemal Su, eşi, Atiye, Bingül ve Bilge adındaki kızlarıyla üç yıldan beri Winzenheim'da muhtemelen bir Nazi'ye ait olan eski bir eve taşınmıştır (s. 7). Son bir yıldan beri üç kızıyla birlikte yaşamaktadır, diğer bir anlatımla eşinden boşanmıştır. Evin çatı katında kendine ait özel bir odası vardır. Oliver ve Michael adındaki Alman arkadaşları Kemal'e gelirler. Birlikte Türkiye ile ilgili resimlerin bulunduğu albüme bakarken, arkadaşları tarafından yöneltilen sorular üzerine Kemal Türkiye'deki çocukluk ve gençlik yıllarına ait anılarını anlatmaya başlar. Ancak anılarını baştan sonra anlatmaz. Özellikle arkadaşı Michael ile bir araya geldiklerinde -ki bu bazen kendi evinde, bazen Michael'in evinde ve bazen de bir lokalde gerçekleşmektedir- arkadaşı ona anılarını anlatmaya devam etmesini ister. Çünkü bu anılar daha önce Türkiye'yi ziyaret etmiş olan Michael'in çok hoşuna gider. Ancak anıların anlatılması Alman arkadaşı tarafından, kimi yerlerde de kendisi tarafından sık sık kesilmektedir. Dolayısıyla devamlı bir anlatı düzleminden diğer anlatı düzlemine geçilmektedir. Almanya'da geçen sürede yer yer gün ve saatler de belirtilmekte ve hatta kimi yerlerde günce niteliğine bürünmektedir:

Der 11. Februar...

Nach der Schule schicke ich meinen Artikel "Ohne Gewalt", den Edith sprachlich überarbeitet hat, an verschiedene Zeitungen, mit der Bitte um Veröffentlichung.(s. 311)

Der 13. Februar...

Bei einem amerikanischen Bombenangriff auf Bagdad sterben über 200 Zivilisten in einem Bunker. (s. 311)

Der 15. Februar...

Die "Li-Hi-Aufführung" von "Viel Glück, Elif." Um 15.00 Uhr trafen die Mitglieder des Aufbauteams in Winzenheim ein und transportierten die Requisiten in die Aula des Gymnasiums, wo sie das Bühnenbild aufbaute. (s. 311)

Der 18. Februar...

Saddam Hüssein deutete seine Bereitschaft zum Rückzug aus Kuwait vor ein paar Tagen an. (s. 312)

Alıntılardan da anlaşıldığı üzere burada adeta bir günce biçiminde anlatılmaktadır. Fakat bu böyle devam edip gitmemektedir. Göze çarpan en önemli özellik ise Almanya'da geçen sürenin zaman açısından belli bir sırayı izlemesidir, yani öykü belli bir yerde başlamakta ve belli bir yerde bitmektedir. Türkiye'deki anılara da genel olarak bakıldığında durum

aynıdır. Önce çocukluk anıları, daha sonra ise gençlik çağına ait anılar yer alır. Ancak daha yakından bakıldığında kendi içinde her zaman belli bir sırayı izlemediği gözlenir. Diğer bir anlatımla, herhangi bir olayı anlatıp bitirdikten sonra bambaşka yeni bir olaya geçebilmektedir. Dolayısıyla olaylar arasında her zaman belli bir sıra görülmez. Bunun nedeni de kuşkusuz olayların sırasından çok, Kemal'i etkileyen olayların önceliğidir. Başka bir deyişle, Kemal olayların sırasından çok, kendisini etkileyen olaylara öncelik vermiştir. Kendisim hangi olay ya da olaylar daha çok etkilemiş ve kendisinde iz bırakmışsa o olayları anlatmıştır.

Romanda dikkati çeken en önemli özelliklerden biri de, anlatılan şeylerin yazarın kendi yaşamıyla ilgili olmasıdır. Yazar Almanya ve Türkiye'de yaşadıklarını romanlaştırmayı denemiştir. Roman okunduğunda buna ilişkin birçok ipucunun olduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Sözelimi romanın baş kahramanı Kemal Su da yazarın kendisi gibi 1951 (s. 68) Samsun-Havza (s.21) doğumludur, 1978'de Almanya'ya gelmiştir (s. 10), eşinden boşanmıştır ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır (s. 7, 43), öğretmenlik yapmıştır (s. 22, 31, 305, 310), tiyatro oyuncusudur (s. 107), "Viel Glück, Elif" adlı tiyatro oyunu vardır (s. 33, 311) ve onu Bad Kreuznach'da sahnelemektedir, dil kursu vermektedir. Kısacası daha birçok benzer yönleri sıralamak mümkün. Dolayısıyla romanda yazarın yaşamından kesitler yer almaktadır. Bu otobiyografik unsurlar edebî bir biçimde kaleme alınarak edebiyat katına yükseltilmiştir. Bu nedenle romanda her şeyden önce belli bir gerçek gerçeklik söz konusudur. Ancak bu, romanda yer alan her şeyin baştan sonra gerçek gerçekliğe dayandığı anlamına gelmemelidir. Gerçek gerçekliğin yanında yer yer kurmaca gerçeklik de yer alabilir.

Roman kahramanı kendi yaşamından kesitleri anı biçiminde anlattığı için buna en uygun düşen anlatım biçimi de ben-anlatımıdır. Dolayısıyla bütün olayları kendi ağzından anlatmaktadır:

Ich war ganz klein. Eines Morgens stand ich auf und sehaute durch das Fenster. Ich sah hinter unserer Scheune Maistroh, das teihweise verbrannt war. Mir kam das ganz ungewöhnlich vor. Das konnte ich mir nicht erklären. Ich ging in das Zimmer. Da safien einige Leute aus der Nachbarschaft. Es war für mich wiederum unerklârlich, warum diese Nachbarn so früh bei uns safien. (s. 158)

Almanya'daki yaşamından da bahsederken yine ben-anlatım hakim:

Mit Oliver arbeite ich seit dreizehn Jahren. Also seitdem ich in diesem Land lebe... (s. 7, 8)

Ağırlıklı olarak gerçek gerçekliğin aktarılmaya çalışıldığı bu romanda ben-anlatıcının yazarın kendisi olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

Anlatıcının konumu açısından bakıldığında anlatıcının kimi yerlerde öznel ve kimi yerlerde de yansız bir konum sergilediği gözlenmektedir. Dolayısıyla eser boyunca aynı kalmayıp birinden ötekine geçişler göstermektedir. Aslında yazarın kendisi olan ve yazarın yaşamından kesitler sunan anlatıcı, öncelikle öznel bir konum sergilemektedir:

Jedesmal, wenn ich so angesprochen wurde, kam ich mir ganz mies vor. Wie ein Spion. Ich lehnte die Aufgabe innerlich so ab, war aber doch viel zu feige, dem Lehrer zu sagen, daß ich das nicht machen mochte. (s. 123)

Böylelikle anlatıcı olaylara karşı kendi duygu ve düşüncelerini sıkça dile getirir.

Kimi yerde ise anlatıcı kendini anlattıklarından tamamen soyutlayarak yansız bir konum sergiler ve bir raportör, bir seyirci gibi olayları okuyucuya aktarır. Özellikle tasvirlerde bunu görmek olanaklı:

Er war ein mittelgrober, kraftiger, gesprächiger Typ, Mitte vierzig. Er hatte dicke, kurzgeschnittene Haare mit grauen Schläfen. Sein Gesicht mit den groben Augen, dicken Augenlidern, vollen Lippen, die untere davon war etwas gespalten, wirkte besonders ausdrucksvoll. (s. 21)

Arzuhalci Salih'i de böyle görüldüğü gibi okuyucuya aktarır. Sözgelimi kışın ocağın yanında divanın üstünde oturduğu anı da yine benzer biçimde anlatmaktadır:

Es war ein Wintertag. Im Karnin brannte es knisternd. Die Flammen umarmten den schwarzen Topf. In diesem Topf kochten weibe Bohnen. Ich saß auf dem Diwan und spielte mit leeren Streichholzschachteln (s. 83).

Yer tasvirlerinde yansız anlatım konumuyla sıkça karşılaşılır. Şehirdeki sokakları ve dükkanları şöyle tasvir etmektedir:

Wir gingen weiter bis zu einer engen Strafe. Auf der rechten Seite waren ganz kleine, sehmale Laden. Vor den Laden hatten manehe ihre Waren ausgestellt. Taschenmesser, Pfeifen, kleine Spiegel, Kamme, kleine Werkzeuge usw. Auf der anderen Strafienseite waren Obst- und Gemüselâden. Auch Obst- und Gemüselâden hatten ihre Sachen teihweise vor den Laden ausgestellt. (s. 156)

Yansız konum diyaloglarda da söz konusudur. Kemal ile nüfus memuru arasındaki konuşma buna örnek olarak verilebilir:

"Wie heißen Sie?"

"Kemal Su " sagte ich.

"Wie heißt Ihre Frau?"

"Gülden"

"Wie heißt Ihr erstes Kind?"

"Atiye"

"Geboren am?"

"19.07,1970"

"Wie heißt Ihr zweites Kind?" (s. 19-20)

Bilindiği üzere, olimpiik konumda anlatıcı anlattığı şeylerden kendini sıyrıp yorum yaparak, hüküm vererek varlığını hissettirir. Romanda kimi yerlerde olimpiik bir anlatım konumu söz konusudur. İşte anlatıcı, Erikbelen'de kışın boş oturan insanlara ilişkin düşüncelerini şöyle açıklar:

Wenn es jemandem langweilig ist, muß er sich etwas einfallen lassen. In Erikbelen war es den Menschen nicht langweilig, obwohl es üblich war, von Anfang November bis Ende Februar nicht zu arbeiten. (s. 47)

Bütün insanları ilgilendiren evrensel konuların anlatımında da anlatıcı olimpiik bir konum sergiler:

Aufkeinen Fall darf die Souveranität eines Staates durch ein anderes Land verletzt werden. Sollte irgendwo in unserer Welt solch ein Konflikt auftauchen, müßten die restlichen Länder versuchen, diesen Konflikt zu lösen. Allerdings ohne Gewalt! (s. 309)

Anlatım açısı yönünden bakıldığında hem dıştan-içer hem de içten-dışa anlatım açılarının yer aldığı görülür. Dıştan-içer anlatım açısına şu örnek verilebilir:

Er setzte seine Brille wieder auf, die er bei seiner Attacke abgenommen hatte, und klappte das große Buch zu. Er schaute mich an, als ob er mir sagen wollte, "Warum warten Sie noch hier? Verschwinden Sie!" (s. 19)

Burada anlatıcı bir seyirci gibi önce gördüklerini yansız bir biçimde aktarmakta daha sonra anlattığı kişinin içinden geçenleri de yansıtmaktadır.

İçten-dışa anlatım açısı için de şu örnek verilebilir:

Da bekam ich Mitleid... Ich durfte nicht mehr so brutal und gnadenlos sein... Ich nahm mir vor zu reagieren, wenn sie mich noch einmal ansprechen sollte...

Genau in diesem Augenblick hörte ich die Stimmen von Selime und Nevriye... Sie karnen aus Richtung der Getreidesilo gerannt. Selime, die schneller war, sah mich zuerst und rief: (s. 375)

Bu alıntıda ise önce roman figürünün içinden geçenler ve daha sonra da çevresinde olup bitenler yansıtılmaktadır.

Sunuş biçimi açısından tasvir, rapor, monolog ve yorum gibi sunuş biçimleri görülür. Daha önce de deyinildiği gibi anlatıcı yeri geldikçe tasvirlerde bulunmaktadır (s. 21, 83, 156). Kimi olayları ise rapor tarzında sunmaktadır:

Endlich karnen wir in Erikbelen an. Die Pferde standen unter dem Walnufibaum vor unserem Haus. Erikbelen war wieder doppelt und dreifach besetzt... Erst durch eine dicke Schneeschicht... Dann obendrauf eine noch dickere Nebelschicht... Dann die Kalte... Und zuletzt die Abenddämmerung... Wir alle waren erschöpft... Auch die Pferde... Sie waren nabgeschwitzt... Ich hatte ein nasses Unterhemd... Haydar muftite dasselbe durchgemacht haben... Und meine Füfje in den langen Stiefeln waren völlig durehnafit, aber nicht durch das Sckwitzen, sondern durch den Schnee... (s. 63)

Romanda monologa ilişkin örnekler de yer almaktadır:

Ich hatte gern ein Glas warmen Tee getrunken, etwas gegessen und der netten Tante einen Gefallen getan... Aber...? Aber es ware Durdu gegenüber unfair... Er wüde sich Gedanken maehen, wenn ich ihn nicht rechtzeitig einholen würde... Für die nette Tante ware es noch eine zusätzliche Belastung... Außerdem, wenn ich eine Pause in einem warmen Raum einlege, noch dazu etwas Warmes trinke, sehlafe ich ein... Ich mufti früher öder spater sowieso gehen! dachte ich im Augenblick... (s. 28)

Romanda görülen önemli diğer bir sunuş biçimi de yorumdur. Özellikle bütün insanları ilgilendiren evrensel konularda, örneğin savaşla ilgili konularda bu sunuş biçimine başvurulur:

Selbstverständlich darf ein Land niemals vor einem anderen mit Gewalt besetzt werden. Wenn irgendwo in der Welt soleh ein Konflikt entsteht, müssen alle anderen Lander dazu Stellung nehmen und unbedingt eine Lösung finden. Eine Lösung, die auf keinen Fall einen Krieg voraussetzen darf. Denn es bedeutet immer das Versagen der Politiker, die sich der Menschheit gegenüber mit voller Verantvortung verpflichtet haben. (s. 306)

Böylelikle anlatıcı olaylara ilişkin kendi görüş ve düşüncelerini dile getirip yorumlarda bulunur.

Anlatıcının anlattığı konuya ve olaylara karşı takındığı tutum çeşitlilik gösterir. Kimi yerde benimseyici, kimi yerde yansız, kimi yerde ise eleştirel ve mizahçı bir anlatım tutumu sergiler.

Aslında yazarın kendisi olan anlatıcı, Türkiye'deki anılarını anlatırken onların olumlu ya da olumsuz yönlerine göre belli bir anlatım tutumu ortaya koyar. Anlatıcı, kendisinde büyük izler bırakan olumlu olumsuz bütün anılarını aktarmaktadır. Örneğin olumsuz anılan arasında şunlar sıralanabilir: Nüfus dairesinde yapılan yanlışlar, memurların tavrı (s. 18-19), ulaşımdaki güçlükler, özellikle de kötü hava koşullarında (s. 21), kışın yolların kapanması (s. 25), hastaların büyük güçlüklerle şehre ulaştırılması (s. 26), batıl inançlar (s. 29-30), kışın başka şehirlere çalışmaya gitme (s. 30), kötü şartlarda öğretmenlik yapma (s. 31), yoksul ailelerin zengin ailelerden kız istemesi sırasında çıkan sorunlar (s. 49), sigortasız insanlar (s. 49), parasızlık, yoksulluk (s. 104), okulda yaşanan sıkıntılar (s. 219), kan davaları (s. 221), birbirini seven gençlerin birbirine kavuşmaması (s. 222), köydeki kurallar (s. 237), günlük işçi olarak çalışma (244) vs.

Adı geçen olumsuzluklar aktarılırken yer yer eleştirel bir anlatım tutumu gözlemlenmektedir:

Unsere Region ist chancenlos. Nur die Kinder der Reichen können in unserem Land höhere Schulen besuchen. Unsere Kinder sind mit uns gemeinsam verurteilt, arm und dumm zu bleiben. Das ist leider unser Schicksal. Und das wird sich leider auch nicht so schnell und nicht so leicht ändern... (s. 329)

Sözelimi bu alıntıda da Türkiye'deki bölgeler arasındaki eşitsizlikler ve yoksul aile çocuklarının okuma şansına sahip olmaması dile getirilmekte ve eleştirilmektedir.

Kuşkusuz olumsuz anıların yanında, olumlu ya da insanın unutmaya-çağı türden anılar da söz konusudur. Özellikle bu anılarını aktarırken benimseyici bir tutum sergiler. Dolayısıyla bunları büyük bir zevkle anlatır. Örneğin insanların sıcak tavırları, karşılıklı iyi ilişkileri, birbirine yardım etmeleri, yardımseverlikleri, gelenek ve görenekler (aile bireylerinin bir arada yaşanılan, büyüklere karşı davranış biçimleri, düğünler, bayramlar vs.), unutamadığı olaylar gibi.

Kemal, özellikle kendini olumlu yönden etkileyen olayları büyük bir zevkle anlatır. Sözelimi soğuk bir kış günü köye gelirken çizme almak için yolda Çakıralan köyündeki arkadaşı Bayram'a uğrar. Evde sadece Bayram'ın annesi vardır. Kapıyı Bayram'ın annesi açar. Kemal, ona çizme için uğradığını söyler. Kadın Kemal'i çok sıcak karşılar. Hemen gidip komşulardan birkaç çizme bulup onları da o soğuk havada çeşme mede yıkayıp getirir. Daha sonra ısrarla, Kemal'in içeriye gelmesini, bir

şeyler yemesini, sıcak bir çay içmesini ve iyice dinlendikten sonra yola devam etmesini, yoksa Bayram'ın eve gelip bunu duyması halinde kendisine kızacağını söyler:

Ich klopfte an der Tür. Bayrams Mutter maechte sie auf. "Oh! Kemal, mein Junge! Komm rein!" empfing sie mich herzlich. Ich schilderte dieser mütterlichen Frau mein Problem, nachdem ich ihr glaubhaft gemacht hatte, ihre Einladung nicht annehmen zu können... Sie liefi mich aber nicht gehen...

"...Du hast nichts gegessen. Bayram schimpft mit mir. Wie wirst du es bis Erikbelen sonst schaffen!?" Çok teşekkür. Ich schaffe das schon. Außerdem geht Durdu ganz alleine..."

"Das macht nichts. Er kennt doch die Strecke. Trink ein Glas warmen Tee. Du siehst sehr müde aus! Komm rein! In fünf Minuten ist der Tee fertig..." (s. 27-28)

Kemal, unutamadığı kimi gelenek ve görenekleri de büyük bir zevkle ve heyecanla anlatır. Kendini oldukça etkileyen Demiryurt'taki düğün töreni de bunlardan biridir:

Nach einer kurzen Eingewöhnungszeit ging ich mit den gleichaltrigen Kindern nach unten auf den Hof. Dort sahaute ich den tanzenden Männern und den Musikern zu. Vieles fand ich einfach toll. Am meisten faszinierte mich der Zumaspieler. Er konnte ganz lange, ohne ein- und ausatmen, die Zurna blasen und tolle rhythmische Melodien drauf spielen. Das war für mich nicht nur faszinierend, sondern gleichzeitig auch unbegreiflich, wie er das fertigbrachte.

Es wurde abend. Nach dem Abendessen wollten die Frauen zu der Brautfamilie gehen.

_____?

— Zu einer Hochzeitsfeier werden alle Familien des Dorfes eingeladen. Und die Frauen wollten zur Brautfamilie gehen, weil es üblich war, daß die Frauen bei der Brautfamilie und die Männer bei der Familie des Bräutigams feierten. (s. 94)

Gelenek ve göreneğe ilişkin bu anıların yanında, bizzat Kemal'in katıldığı olaylar da büyük bir coşku ve heyecanla anlatılır. Kemal'in arkadaşlarıyla birlikte komşunun tavuklarını ya da bahçeden karpuz çalmaları örnek olarak verilebilir:

Nach langer Überlegung beschlossen wir, Melonen aus dem Garten der Nachbarschaft zu klauen. Inzwischen wurde der Himmel von vielen schwarzen Wolken bedeckt. Es wurde immer dunkler. Die Gefahr, von je-

manden gesehen zu werden, verringerte sich. Auf jeden Fall dachten wir das... Das hatte unsere teuflische Idee gestärkt.

Doch bestanden noch zwei Gefahren. Die einer war Mitirip selbst. Mitirip war ein alter Mann. Älter als unsere Großväter. Er war berühmt in unserem Dorf für seine Brutalität. Vor ihm hatten nicht nur wir Angst, sondern alle Kinder des Dorfes. "Wenn er uns ertappen sollte, würde er uns mit den Füßen an einem Ast aufhängen!" sagten wir bei unseren Überlegungen, (s. 133-134)

Kemal, Almanya'daki yaşamından kesitler sunarken de kimi yerlerde olumlu bir tutum sergiler. Örneğin Alman arkadaşlarından büyük bir zevkle söz eder ve onları sevdiğini her sözünde belli eder:

Ich betrat wieder ins Eßzimmer. Die beiden netten Menschen warteten bereits auf mich. Es begann ein feierliches Abendessen bei Michael und Heide... (s. 70)

Anlatıcının yansız bir anlatım tutumu sergilediği yerler de vardır:

Die Haustür schaute zur Sonne hinaus. An der rechten Seite des Hauses war die Scheune angebaut, in der wir Stroh, Heu und auch manchmal Holz für den Winter deponierten. Und auf der rechten Seite des Hofes, vor der Scheune, stand das Getreidesilo... (s. 44)

Sözgelimi burada evin konumu, sağında solunda ya da avluda vs. nelerin bulunduğu tasvir edilmektedir.

Örneğin aşağıdaki alıntıda da köy yaşamından kesitler verilirken yine bu tutum görülür:

In der Abendruhe fingen die Frauen an zu stricken, eine Weste oder Socken aus Schafswolle-oder alte Kleider zu flicken. Da meine Tante Sehri schon ein junges Mädchen war, erledigte sie teilweise andere Arbeiten als die drei Frauen. Sie bereitete ihre Aussteuer vor. Sie stickte mit farbigem Garn Kopfkissenbezüge, Tagesdecken... Sie versah Kopftücher mit zierlichen Spitzen usw... (s. 45)

Eleştirel anlatım tutumu ayrıca anlatıcının savaş gibi bütün insanları ilgilendiren evrensel konulara ilişkin görüşlerini açıkladığı yerlerde belirgin bir biçimde kendini gösterir:

Statt den Verstand für den Frieden einzusetzen, hat man modernste verbrecherische Produkte der modernen Technologie, wirkungsvollste Methoden des Tötens für den Krieg eingesetzt, verantwortungslos und ohne überlegt zu haben, was dies die Menschheit kosten wird...! Ohne überlegt zu haben, daß sie von den nächsten Generationen ausgelacht, beschimpft und zur Rechenschaft gezogen und verurteilt werden würden.

Wir alle leben in einem Zeitabschnitt, in dem ein Massaker in der Golf-Region auf Menschen ausgeübt wird...! Ein Massaker, das als ein "gerechter Krieg" beschönigt und den Menschen schmackhaft gemacht wird. (s. 306)

Benzer eleştirel tavrı, romanda yer alan savaş karşıtı şiirlerde de görürüz:

Herr Prasident Busch!
Mensch
Mit dem ich die kostbare Luft dieser Erde
Ein-und ausatme!

Wie können Deine Augen Schlaf halten

Während die schuldlosen Soldaten

Deinetwegen

in der arabischen Wüste

Sich opfern?

Während die schuldlosen Babys

Deinetwegen

in der arabischen Wüste

Sterben? (s. 314)

Kimi yerde Kemal kendisine öz eleştiride de bulunur:

Seit zwei Tagen habe ich noch nicht einmal unsere Pferde zum Dorfbrunnen gebracht. Nichts getan... Wie oft habe ich im Restaurant gegessen. Bestimmt viel öfter, als meine Mutter insgesamt in ihrem bisherigen Leben. Aile arbeiten im Augenblick, halb satt, halb hungrig. Und ich sitze in so einem schönen Teehaus an der Küste des Schwarzen Meeres. Das ist doch ungerecht! (s. 298)

Kemal burada, yakınları köyde yarı aç yarı tok çalışırken, kendisinin lokantalarda yemek yemesini ve Karadeniz kıyılarında güzel bir kahvehanede boş boş oturmasını haksızlık olarak görür ve onaylamaz.

Romanda yer yer tersinmeler görülür. Kemal'in kendini Amerikalı bir askerinin yerine koyup savaşa ilişkin görüşlerini belirtme buna güzel bir örnektir:

Ich fühle mich in der Rolle eines amerikanischen Soldaten an der Front gegen Irak:

"Ich soll kämpfen... Ich soll Menschen töten! Grund? Gibt es überhaupt einen Grund, Menschen zu töten?..." (s. 55)

Aslında savaş karşıtı olan Kemal, sanki savaş taraftarıymış gibi bir davranış biçimi sergilemekte ve sonra savaşın nedenini ve insanları öldürmenin haklı olup olmadığını sorgulamaktadır.

Kemal, kimi yerlerde esprili bir anlatım biçimine başvurur. Sözelimi sınıf başkanlığı yaptığı sırada, rahat durmayan arkadaşlarının numaralarını tahtaya yazdığını, ancak öğretmenin sınıfa gireceği sırada onları sildiğini (s. 207) ya da köydeki berbere saçını kestirmeye giderken, berberin saç makinası iyi kesmediği için amcası Cemal'in kendisine lokum ve bisküvi satın aldığını ve böylelikle kandırıp berbere götürdüğünü dile getirir. Örneğin bir yaz günü bahçelerinde çalışırken yan komşunun bahçesindeki yetişmiş güzel elmaları gördüğünde cam çeker, ancak sonunda dayanamayıp yanındaki annesine şöyle der:

"Mutter, wie schön sehen die Äpfel an den Ästen aus, nicht wahr?"

Sie verstand schon, daß ich und meine Geschwister gerne davon probieren würden. (s. 256)

Komşunun bahçesindeki elmaların ne kadar güzel olduğunu annesine söyleyerek, dolaylı olarak onlardan alıp yemek istediğini belirtmiş olur.

Almanya'daki yaşlı komşusu bayan GroB'dan da bahsederken bir taraftan onun yerel ağız taklidini yapar, diğer taraftan davranış biçimini komik bir dille anlatır:

Wie immer sehaut sie durch die Küchentür neugierig rein, um zu sehen ob noch eine unbekannte Person da wâre.

Sobald sie festgestellt hat, dab wir am Ebtisch sind, fangt sie gleich an der Türschwelle an sich zu entschuldigen.

"Um Gottes wille. Ich will niemande stören... um Gottes wille."

"Sie stören uns nicht, Frau Grob! Kommen Sie doch herein!"

"Ich wubt ja nisch, dab Ihr efit... Um Gottes Wille..."

"Frau Grofi, Sie stören uns nicht! Bitte nehman Sie Platz!" (s. 191-192)

Üslûp açısından bakıldığında eserde etkili bir anlatım tarzının hakim olduğu ve bunun yer yer doruk noktasına ulaştığı gözlemlenir. Sözelimi Kemal yatılı okul sınavını kazanamayıp köye geldiğinde annesinin bu olaya ilişkin üzüntüsü şöyle dile getirilir:

Meine Mutter und ich blieben sitzen. Ich merkte plötzlich, dab sie ihren Tranen freien Lauf gab. Ich blieb stili. Sie weinte und weinte. Sie troeknete die Tranen mit den Spitzen ihres Kopftuches. (s. 374)

Genel olarak bakıldığında, süslü olmayan sade bir üslûpla etkileyici bir anlatım tarzının sergilendiğini görmekteyiz. Yazarın Almancaya çok iyi hakim olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bize özgü olayların başka bir dilde anlatılması pek kolay bir iş değildir, çünkü birbirinden farklı iki kültür ve dil söz konusudur. Dolayısıyla benzer yönlerin yanında büyük farklılıklar da vardır.

Ayrıca yazarın yirmi yedi yaşından sonra Almanya'ya gidip Almancayı öğrendiği de göz önüne alınırsa, Almancaya hakimiyetinin ne kadar güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Kısacası herkesin başaramayacağı ve cesaret edemeyeceği bir işi başarmıştır. Burada yazarın aynı zamanda bir eğitimci ve bir dilci olduğunu da belirtmekte yarar var. Dil ile uğraşmış biridir. Bu özellikleri eserde kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Sözelimi eserin baş kahramanı Kemal, Almancayı o kadar iyi bilmektedir ki, Almanların yanlışlarını bile düzeltmektedir:

"Wissen Sie," sprach Michael zu Oliver," der Kerl aus Anatolien wird bald besser Deutsch spreehen wie wir!"

"... als wir!" korrigierte ich (s. 16)

So erreichte das Lachen seinen Höhepunkt.

"Sehen Sie! Er hat Recht! Das stimmt. Nicht "...besser wie wir...", sondern "besser als wir!" Mein lieber Mann! Gestern kam er aus dem Dorf Celil und heute bringt er uns Deutsch bei!" (s. 16)

Romanda dil yönünden dikkati çeken diğer bir özellik ise, Kemal'in sıkça geçen Türkçe sözcükleri ve ifadeleri Almancaya çevirmesidir:

Übrigens, hat "Bingül" eine bestimmte Bedeutung?

— "Bin" heifit eintausend. Und "Gül" bedeutet Rose. Also "Bingül" heifit "tausend Rosen". Er kann auch als "Lache viel, lache tausendmal" übersetzt und verstanden werden.

— Und "Bilge"?

— "Bilge" heifit "der Weise" (s. 61)

Burada Türkçe "Bingül" ve "Bilge" isimleri Almancaya çevrilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, yazar dille uğraşan ve aynı zamanda tercümanlık yapan biridir ve bu özellikleri Kemal de taşımaktadır.

Romanda birçok Türkçe sözcük,deyim, kalıp ifade, isim, lâkap vs. yer almaktadır: *Börek* (s.9), *arkadaş* (s. 14), *bir çay*, *lütfen* (s. 14), *teşekkür* (s. 15), *Arzuhalci Salih* (s.20), *hoca* (s.22), *Salih ağabey* (s.22), *Hasan dayı* (s.23), *dükkançı Hasan* (s.24), *teyze* (s.28), eine gerollte *yufka* (s.28), *teşekkürler* nochmals (s.28), *güle güle*, *Kemal* (s.28), *kavurma* (s.29), *selamün aleyküm* (s.29), *iyi yolculuklar* (s.29), *çok teşekkür* (s.28), *kör Hüseyin* (s.48), *gecekondu* (s.49), *"Blüg"-Zeit* (s.54), *bulgur* (s.57), *üzümünü ye*, *bağını sorma* (s.62) vb. Kısaca yaşamın farklı alanlarından gelen bu sözcüklerin listesi uzayıp gitmektedir. Bunların bir kısmı Almanca olarak açıklanmaktadır. Zaten eserde geçen bütün Türkçe sözcüklerin Almanca karşılıkları en sonda verilmektedir. Kuşkusuz burada, Türkçe sözcük ve ifadelere neden başvurulduğu akla gelmektedir. Bunun birçok nedeni olabilir. Sözelimi farklı iki kültür ve dil söz konusu olduğundan her şeyi, özellikle de bize özgü şeyleri Almanca ifade etmek ve eşdeğerlerini Almancada bulmak her zaman kolay değildir. Sözelimi *yufka*, *bulgur*, *arzuhalci*, *kavurma*, *yenge*, *pekmez*, *gecekondu*, *helva*, *emmim* ve *lokum* gibi sözcükler örnek olarak verilebilir. Ancak Almanca eşdeğeri bulunan *teyze*, *çok teşekkür*, *iyi günler*, *çok güzel*, *nasılsın*, *şerefe*, *arkadaş* ve *çay* gibi kimi sözcük ve ifadeler de Türkçe olarak vermiştir. Dolayısıyla yazar bir taraftan da sözcük ve ifadelerin orijinalliği bozulmasını düşüncesiyle Türkçe olarak aktarmıştır. Bununla birlikte Türkçeden Almancaya aktarımlar da gözlemlenmektedir: *dunkelroter Tee "wie Hasenblut"* (tavşan kanı çay) (s.9), *trink ein Glas warmen Tee* (bir bardak sıcak çay iç) (s.28), *ich habe doch meinen Verstand nicht mit Brot und Kase gegessen!* (aklımı peynir ekmele yemedim) (s.89), *Allah bestraf ihn bestimmt in der anderen Welt!* (Allah onu mutlaka öbür dünyada cezalandırır) (s.116), *vieles fiel ins Wasser* (çoğu suya düştü) (s.157), *ich schwieg, als ob ich meine Zunge verschluckt hatte* (dilimi yutmuşum gibi susuyordum) (s. 159), *jeder Brocken Stein ist auf seinem Platz schwer* (her taş yerinde ağırdır) (s.208), *mein Hoca* (hocam) (s.51) vb. Humboldt'un da belittiği gibi, insanlar dünyayı kendi dilleri aracılığıyla algılar. Her dilin algılayış biçimi farklıdır. Dolayısıyla söz konusu Türkçe aktarımlar, Almanca konuşan birinin dünyayı algılayışındaki ufkun genişlemesine katkıda bulunacak ve aynı zamanda Türkçe konuşan birinin dünyayı algılayış biçimini tanıyacaktır.

Romanda dikkati çeken önemli bir nokta ise anlatıcının kimi yerlerde susmasıdır:

Kaum in meinem Zimmer angelangt, warf ich mich auf das Bett, das ich an diesem Morgen nicht weggeräumt hatte.

— *Was hast du dann gemacht?*

— (s.281)

Alıntıdan da anlaşıldığı üzere, anlatıcı daha sonra ne yaptığı ile ilgili soruyu cevapsız bırakmaktadır. Böylelikle anlatıcı kimi yerlerde susarak okuyucunun olaya kafa yormasını, düşünmesini ve birlikte hissetmesini istemektedir.

Ayrıca eliptik cümlelere de başvurulur:

Ende Mai... Letzter Schultag... Zeugnisse.... Leistungsverbesserung.. 'Versetzt'! (s.237)

ya da:

Nachrichten...

Krieg im Golf... Erfolge der Allierten..! Treffsicherheit der neuen Waffen... Bilder von Saddam Hüssein... Bilder von Opfern... Bilder der Barbarei...

Kein Kommentar... Fernscher ausschalten... (s.288)

Bilindiği gibi, eliptik cümlelerde kelimeler bilerek ya da farkına varılmadan eksik bırakılır ve özellikle coşkulu anlatımda, duyguları doğrudan dışa vurma eğiliminde sıkça ortaya çıkar.

Anlatıcının çok iyi bir gözlemci olduğu da başka bir gerçek. Sözelimi caminin önündeki dilenciler ve onların hareketleri detaylı biçimde anlatılmaktadır:

Vor der Moschee saftien zwei Bettler. Den einen kannte ich. Er hatte keine Beine. Anscheinend waren sie amputiert. Man hatte ein Stück Autoreifen seinem unteren Körperteil als Schuh angepafit. Seine Hande benutzte er als Füfje. Wenn er sich bewegte, trug er an seinen 'Füfjen' zwei Holzpantoffeln. Neben diesem bekannten Bettler safi noch ein anderer. Er war blind. Bei ihm safi noch ein kleiner Junge. Anscheinend halfer ihm... (s.280)

Romanda dikkati çeken en önemli özelliklerden biri de, yazarın dilekçe, mektup, makale ve şiir gibi yazı türlerini eserine katmasıdır. Özellikle şiir dikkati çekecek derecede yer alır (s.35-36, 38-40, 77-79, 184-187, 308-309). Şiirlerin tümü o zamanlar güncel olan Körfez savaşına ilişkindir. Bu şiirlerde yazarın çok hassas ruhlu biri olduğu kolaylıkla algılanabilmektedir. Bütün insanları ilgilendiren evrensel konularda hiçbir fark gözetmeksizin ve hiçbir ayırım yapmaksızın aynı duyarlılıkla yaklaşmakta, savaşa, katliamlara, kısacası insanlığa sığmayan her şeye karşı gelmekte, dostluğu, kardeşliği, sevgiyi, barışı ve insanlığı savunmaktadır. Aynı duyarlılığı Körfez savaşıyla ilgili makalesinde (s.309), Gorbacov'a yazdığı mektubunda görmekteyiz. Dolayısıyla ro-

manda şiir, makale, mektup ve dilekçeler yer alır. Sözelimi Alman makamlarından gelen yazılar ve onlara cevap olarak verilen dilekçeler bile yer almaktadır. Ancak bütün bunlar eserde yerli yerine oturtulmuştur. Yazar, farklı yazı türlerini de katarak romanda adeta kimi yenilikler getirmeyi denemiştir.

Bilindiği üzere bir edebî eserde en önemli şey biçim ve içerik bütünlüğüdür ve neyin anlatıldığı değil, neyin nasıl anlatıldığı önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, sade ancak etkileyici bir üslûpla kaleme alınan bu romanın biçim ve içerik bütünlüğünü sağladığını ve nasıl anlatıldığı sorusunun cevabını bulduğunu kolaylıkla gözlemleyebilmekteyiz.

Kemal'in, daha doğrusu yazarın Türkiye'deki çocukluk ve gençlik anılarıyla Almanya'daki yaşamından kesitlerin yer aldığı romanda, artılarıyla eksileriyle toplumumuzun ve kültürümüzün bir yansımını bulmaktayız: iyi ve kötü yanlarımızı, gelenek ve göreneklerimizi, kaybolan değerlerimizi, kısacası toplumsal yaşamımızın farklı alanlarıyla ilgili birçok şeyi bulmaktayız. Dolayısıyla eser bu yönüyle oldukça ilgi çekicidir. Öte yandan farklı iki dünyadan ve farklı iki yaşamdan kesitler sunulmaktadır, yani bir taraftan Almanya diğer taraftan Türkiye'deki yaşam. Her ne kadar başfigür Almanya'da yaşasa da, bütün benliğiyle geçmişine ve Türkiye'ye bağlıdır ve ondan kopmamaktadır. Dolayısıyla farklı iki dünyada yaşadığından dünyası parçalanmıştır. Bu da onu huzursuzluğa, yalnızlığa ve mutsuzluğa sürüklemektedir.

Sonuç olarak, belli bir yaştan sonra Almanya'ya gidip orada yazarlığa başlayan, çalışma alanları çok geniş olan ve sadece roman değil şiir ve tiyatro oyunu gibi diğer türlerde de eserler veren *Mehmet Kılıç*'in Almanca yazan Türk yazarları kervanına katılmayı çoktan hak ettiği ve üzerinde durulması gereken bir yazarımız olduğu kanısındayım.

Kurze Zusammenfassung

Ein neuer Autor in der Migrantenliteratur. Mehmet Kılıç und sein Roman "Fühle Dich Wie Zu Hause"

In diesem Artikel wird zuerst die Migrantenliteratur in Deutschland d.h. ihre Entstehung, Entwicklung und ihr heutiger Stand und die wissenschaftlichen Studien in diesem Bereich behandelt. Dann werden die deutschschreibenden türkischen Autoren und die Merkmale ihrer Werke erörtert. Im zweiten Teil bildet der türkische Autor Mehmet Kılıç, und zwar sein Lebenslauf, seine beruflichen Tätigkeiten und literarischen Werke das Thema des Artikels. Hier wird vor allem sein Roman "Fühle Dich Wie Zu Hause" in literarischer Hinsicht im einzelnen behandelt.

Kaynaklar

- Ackermann, Irmgard (Hrsg.) *Türken Deutscher Sprache*, München 1984.
- Ackermann, Irmgard: "In der Fremde hat man eine dünne Haut. Türkische Autoren der 2. Generation oder die Übenwindung der Sprachlosigkeit," in: *Zeitschrift für Kulturaustausch. Institut für Auslandsbeziehungen* (Hrsg. v. Yüksel Pazarkaya und G. W. Lorenz), Stuttgart 1985.
- Anhegger, Robert: "Lieder über Gastarbeiter, Lieder von Gasterbeitern," in: *Ästhetik und Kommunikation*, 44, 1981, s. 83-89.
- Ateş, Şeref: *Heimat und Gastland im Spiegel der Migranteliteratur. Anhand der ausgewählten Autorinnen*. Unveröff. Dissertation. Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.
- Aytaç, Gürsel: "Alev Tekinay'ın Romanı: 'Der weinende Granatapfel'", *Edebiyat Yazıları II*, Gündoğan, Ankara 1991, s. 157-158.
- Aytaç, Gürsel: "Almanca Yazan Türklerin Artıları, Eksileri", *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan, Ankara 1995, s.237-239.
- Aytaç, Gürsel: "Almanya'da Türk Edebiyatı", *Edebiyat Yazıları II*, Gündoğan, Akara 1991, s.153-156.
- Aytaç, Gürsel: *Çağdaş Türk Romanları Üzerine incelemeler*, Gündoğan, Ankara 1990.
- Aytaç, Gürsel: *Genel Edebiyat Bilimi*, Papirüs, İstanbul, 1999.
- Aytaç, Gürsel: "Göçmen Edebiyatı-Postmodern İlkesi Üzerine", *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan, Ankara 1995, s.26-29.
- Aytaç, Gürsel: "Identität als Prolem deutschschreibender türkischer Autoren. Über Alev Tekinays Prosa." in: *Yoshinori Shichiji (Hrsg.): Emigranten-und Immigranteliteratur. IVG.Akten des VIII. Internationalen Germanistenkongress*, Tokyo-München 1991, s. 80-83.
- Aytaç, Gürsel: *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan 1997.
- Baypınar, Yüksel: "Deutschland ein türkisches Märchen? Schlaraffenland als Zielscheibe der satirischen Erzählungen Şinasi Dikmens," in: *Akten des VIII. Internationalen Germanistenkongressi*, Cilt: 8, München 1991. Bildiri.
- Baypınar, Yüksel: "Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek", *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt: 3, 1992, s. 355-362.
- Belin, Sırma: "Uyumu ve Parçalanmışlığı Tartışan Yazar: Güney Dal", *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992 Makale
- Best, Otto F.: *Handbuch literarischer Fachbegriffe*, Frankfurt am Main 1982.
- Braak, Ivo: *Poetik in Stichworten*, Wien 1990.

- Bulut, Can: "Reran Demirkan: 'Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker!', in: *Germanistentreffen. Tagungsbeiträge Deutschland-Türkei*, Bonn, 1994, Makale.
- Dağlar, Raşide: *Fakir Baykurt'un Eserlerinde Almanlar ve Almanya*, Anadolu Üniv. Eskişehir 1989. (Y. L. Tezi).
- Ergand, Tanyeri, Çağlar: "Yabancı Gözüyle Göçmen Yazını", *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992. Makale.
- Erişkon, Binnur: "Ben'i Arayan Yazar: Yüksel Pazarkaya", *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992, Makale.
- Federal Almanya'dan Kitaplar. Dosta Kitaplar*, Yayına Hazırlayan Alman Kitapçılar ve Yayımcılar Birliği Sergi ve Fuar Şirketi - Frankfurt Kitap Fuarı, Kriftel/Ts. 1988, s.23-31.
- Frederking, Monika: "Schreiben gegen Vorurteile. Literatur türkischer Migranten in der Bundesrepublik Deutschland, Berlin: *Expres Edition*, 1985, s.42.
- Gitmez, Ali / Halis Akder: "Die Problematik rückkehrender Auslandstürken," in: *Zeitschrift für Kulturaustausch*, Nr. 3/2981, s. 329-334.
- Gitmez, Ali S.: *Dişgöç Öyküsü*, Ankara 1979.
- Gündoğar, Feriżan (Maria Kulp ile birlikte): "Bibliographie: Gastarbeiterschreiben: Literatur zum Thema Gastarbeiter. Auswahlverzeichnis," in: *Materialien der Stadtbücherei*, Bochum 1986.
- İpşiroğlu, Zehra: "Göçmen İşçi Edebiyatı", *Gösteri*, İstanbul Aralık 1987. Makale.
- Karakuş, Mahmut: "Der Beitrag der türkischen Germanistik zum interkulturellen Dialog," in: *Tagungsbeiträge des V. türkischen Germanistik Symposiums*, Eskişehir 1995, s.27-75.
- Karakuş, Mahmut: "Yalnız Bir Yazarımız: Habib Bektaş." *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992. Makale.
- Kılıç, Mehmet: *Als Gastarbeiterkind in der Türkei*, Bad Kreuznach 1982.
- Kılıç, Mehmet: *Bir Yiğit Gurbete Gitse*, Bad Kreuznach 1987.
- Kılıç, Mehmet: *Fühle Dich Wie Zu Hause*, Oberhausen 1994.
- Kılıç, Mehmet: *Viel Glück, Elif.*, Bad Kreuznach 1990.
- Kılıç, Mehmet: *Von einem, der auszog...*, Bad Kreuznach 1984.
- Kula, Demir B.: *Türkische Migrantenkultur als Determinate der interkulturellen Padagogik*, Saarbrücken 1986.
- Kula, Onur B.: (H. Essinger ile Birlikte): "Türkische Migrantenkultur," in: *Die Brücke 31*, Saarbrücken 1986. Makale.
- Kula, Onur B.: "Das Bild der Deutschen und Der Immigranten in Fakir Baykurts Erzählung 'Kuyruk', in: *Lernen in Deutschland*, Nr. 1,1989. Makale

- Kula, Onur B.: Die interkulturelle Funktion der Immigranteliteratur," in: *Ankaraner Beiträge*, Ankara, Nisan 1992, Makale.
- Kuruyazıcı, Nilfüer: "Niçin Almanya'da Yazan Türkler." *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992, Makale.
- Kuruyazıcı, Nilfüer: "Alman Okurları ve Türk Göçmen Yazınına Yeni Bir Bakış": *Hürriyet-Gösteri*, *Sanat Edebiyat Dergisi*. "Almanya'da Yazan Türkler" Eki, Sayı: 144, Kasım 1992, s.7-10.
- Kuruyazıcı, Nilfüer: "Stand und Perspektiven der Türkischen Migranteliteratur. *Iudicium*: Cilt: 8, *Akten des VIII. Internationalen Germanisten Kongresses*, Tokyo 1991. Bildiri.
- Kuruyazıcı, Nilfüer: "Türkische Migranteliteratur unter dem Aspekt des 'Feremden' in der Deutschsprachigen Literatur," in: *Alman Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 8, İstanbul Üniv. Ed. Fakültesi, 1993, s.59-79.
- Oralış, Meral: "Almanya'da Bir Türk Mizah Yazan", *Bizim Almanca* 82, İstanbul 1992, Makale.
- Oralış, Meral: "Kültürlerarası Bir Gezgin: ArasÖren", *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992. Makale.
- Ozil, Şeyda: "Einige Bemerkungen über den Roman 'Das Leben ist eine Karawanserei.'" in: *Diyalog*, *Juli 1/94* Deutsches Kulturinstitut, Ankara 1994, s. 125-130.
- Özoğuz, Yüksel: "Almanca Yazan Bir Türk şairi: Zafer şenocak", *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992. Makale.
- Öztürk, Kadriye: *Das Frauenbild in den Werken der Deutschschreibenden Türkischen Autorinnen*. Hacettepe Üniv., Ankara 1992. (Y. L. Tezi).
- Öztürk, Kadriye: "Der Beitrag der Emigranteliteratur zur interkulturellen Germanistik," in: *Tagungsbeiträge des V. Türkischen Germanistik Symposiums*, Eskişehir 1995, s.82-89.
- Özyer, Nuran: "Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Türk İmajı", *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt: 3, 1992,sS.81-92.
- Özyer, Nuran: "Almanya'da Bir Hiciv Ustası", *Gündoğan Edebiyat*, Ankara 1992. Makale.
- Özyer, Nuran: "Almanya'da Türk-Türkiye'de Almanyalı, Alev Tekinay'ın Yeni Kitabı Üzerine", *Gündoğan Edebiyat*, Cilt: 1, Sayı: 1, Kış, 1992, s,53-54.
- Özyer, Nuran: "Themen Der in Deutschland schreibenden türkischen Autoren für Kinder und Jugendliche," in: *Germanistentreffen. Tagungsbeiträge. Deutschland-Türkei*, Bonn 1994. Makale.
- Polat, Tülin: "Ötekiler Anlatıyor", *Gösteri*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki 144, İstanbul 1992. Makale.

- Raitz, Walter: "Einfache Strukturen, Deutliche Worte. Zur Poetik' der Gastarbeiterliteratur," in: *Muttersprache. Zeitschrift zu Pflege und Forschung der deutschen Sprache*, Wiesbaden 1989, s. 293.
- Rieman, Wolfgang: "Über das Leben in Bitterland." in: *Bibliographie Zur Türkischen Deutschlandliteratur und zur türkischen Literatur In Deutschland*, Wiesbaden 1990, s. 73.
- Sayın, Sara: "Vatan Duygusu Coğrafya İle Sınırlı Mıdır?", *Hürriyet-Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi*, "Almanya'da Yazan Türkler" Eki, Sayı 144, Kasım 1992, s. 21.
- Seibert, Peter: "Gasterbeiterliteratur ond was darunter verstanden wird," in: *İnfo Daf. Informationen Deutsch als Fremdsprache*. Hrsg. v. DAAD İn Zusammenarbeit mit dem Arbeitskreis Deutsch als Fremdsprache beim DAAD, Nr. 3.12.Jhg. Juni, 1985, s. 198-207.
- Sölçün, Sargut: *Das Bild des türkischen Gastarbeiter in der Bundes- Deutschen Gegenwartsliteratur*, Diss., Ankara 1980.
- Weinrich, Harald: "Betroffenheit der Zeugen. Zeugen der Betroffenheit. Einige Überlegunge zur Ausländerliteratur in der Bundesrepublik Deutschland," in: *Zeitschrift Für Kulturaustausch*, Stuttgart 1985, s. 14-15.
- Wierlacher, Alios: "Einleitung," in: *Wierlacher, A* (Hrsg.): "Das Fremde und Das Eigene. Prolegomena zu einer İnterkulturellen Germanistik, München 1985, s. VII.
- Yıldız, Süleyman/Beril Tufan: *Geri Dönüş Sürecinde İkinci Kuşak*, Hacettepe Üniv. Yay. B-36, Ankara, 1993.
- Yıldız, Bekir: *Türkler Almanya'da*, İstanbul 1966.
- Zeitschrift Für Kulturaustausch* (Hrsg. v. Günter W. Lorenz U. Yüksel Pazarkaya, 35. Jahrgang, 1. Vj., Stuttgart 1985.
- Zeitschrift Für Kulturaustausch*, Jg. 31/Nr. 3, Stuttgart, September 1981: Türken in Deutschland.

Çağdaş Alman Edebiyat'ında Kısa Hikâye

Dursun Zengin

Özet

Bu yazıda önce genel olarak kısa hikâyenin Amerika'da ortaya çıkışı, tanımı, edebî özellikleri ve gelişimi gibi konulara ilişkin bilgi verilmektedir. Daha sonra Çağdaş Alman Edebiyatı'nda kısa hikâye ele alınmakta ve bu bağlamda kısa hikâyenin oluşumu, konuları, özellikleri ve yazarları gibi konulara değinilmektedir.

Kısa hikâyenin ilk örnekleri 19. yüzyıl başlarında *İrving, Poe, Hawthorne* ve *Melille* gibi Amerikalı yazarlardan gelir. O tarihten itibaren kısa hikâye başlı başına bir edebî tür olarak kabul görür. O zamanlar daha yeni başlayan bu edebî türün biçimsel ve yapısal yönden dikkati çeken özellikleri vardı. Örneğin konu ve içerik açısından sınırlıydı, iç içe kalıplardan oluşan bir yapısı vardı ve kişiler yazar tarafından detaylı geliştirilmiyor ve derin biçimde incelenmiyordu.¹

19. yüzyılın belirleyici türü "noveldi", ancak burjuva dünya imajı, endüstrileşme ve işçi proleteryanının güçlenmesiyle eski geçerliliğini yitirince, nesirde de novel türü gözden düşer ve yerini kısa hikâyeye bırakır. Böylece kısa hikâye 20. yüzyılda bugünkü yerini alır.² Modern kısa hikâye türünde örnek yazar ise *Hemingway* 'dır.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

¹ Bu konuya ilişkin bkz. May, Charles E. (1989): "Metaphoric Motivation in Short Fiction: in the Beginning was the story" Short Story Theory at a Crossroads, Edt. Susan Lohafer and Jo Ellyn Clarey Baton Rouge and London: Louisiana State University Press, s. 62.

² Novel ve kısa hikâyeye ilişkin geniş bilgi için bkz. Aytaç, Gürsel (1983): *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, s. 384; Gelfert, Hans-Dietrich (1995): *Wie interpretiert man eine Novelle und eine Kurzgeschichte?*, Stuttgart; Doderer, Klaus (1980): *Die Kurzgeschichte in Deutschland*, Darmstadt; Erden, Aysu (1998): *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*, Gündoğan Yay., Ankara.

Kısa hikâyeden bahsedildiğinde akla ilk gelen soru kuşkusuz onun tanımıdır. Ne var ki, bugüne değin herkesçe kabul edilen kesin bir tanımlama yapılmamıştır. Dolayısıyla birçok tanım söz konusudur. Bunlardan bir tanesi kısa hikâyeyi (Alm. Kurzgeschichte, İng. short story,) "düzyazı biçiminde yazılmış çok kısa ve kurgusal bir anlatı"³ olarak tanımlar.

Okuyucusunu eğlendiren, bilgilendiren, düşündüren ve bir oturuşta okunup bitirilmek üzere yazılmış olan kısa hikâyenin, her edebî türde olduğu gibi, kendine özgü özellikleri söz konusudur. Öncelikle karmaşık olmayan bir girişi vardır. Yazar istediği bir yerde hikâyeye başlar. İşlediği konular ve ele aldığı kişilerin olağanüstü yanları yoktur. Olayların her hangi bir yüceliği ya da seçkinliği de bulunmaz. Ele alınan kişiler ve olaylar hepimizin günlük yaşamımızda sıkça karşılaştığımız türdendir. Hikâyede yer alan kişiler genellikle kendileriyle, toplumla veya diğer bireylerle çelişkiye düşerler. Karşılaştıkları olaylar bir zirveye ulaşır ve okuyucunun hiç beklemediği bir anda olayların çözülmesiyle sonuçlanır. Dolayısıyla hikâyenin sonu da beklenmedik bir anda birden gerçekleşir. Yazar hikâyeyi yazarken hikâyede olayların geçtiği mekân, kişi, bakış açısı, tema, simge ve çelişki gibi unsurları hikâyeyi daha da zenginleştirmek için sıkça kullanır. Hikâyenin kısa oluşu dikkati çeken başka bir özelliğidir. Günlük yaşamdan küçük bir kesit daha doğrusu an ele alınıp işlenir. Kısa oluşu ister istemez onun yoğun olmasını da gerektirmektedir. Yazar ayrıntılar üzerinde pek durmaz. Dili çok ekonomik kullanır. İma yolu dokunmalar, soruşla geçiştirmeler, gereksizi gerekli olandan ayırma, gerçeği tüm süsünden ayırma, süreklilik ve gerilim söz konusudur. Doğrudan doğruya ruhbilimsel açıklamalar yapmaktan uzak durulur. Hikâyede önemli olan ve vurgulanmak istenen şey, satır aralarında kalan yani dile getirilmeyen şeydir. Kısacası hikâyede dil çok ekonomik kullanılır. Belli bir yoğunluk ve yeğinlik gözlemlenir. Bu nedenle okuyucunun da dikkatini yoğunlaştırması ve çok dikkatli bir biçimde okuması gerekir. Söz konusu yoğunluk yalnız dil ve üslup açısından değil, zaman açısından da gözlemlenir. Yazar istediği yeri daraltıp genişleterek zamanı da uzatıp kısaltabilir. Hikâyenin diğer önemli bir özelliği de yazarın konu karşısında aldığı tutumdur. Yazar, roman ve diğer anlatı türlerinde olduğu gibi, belli bir uzaklığın gerisinden konusuna bakan, tarafsız, ölçülü ve ağırbaşlı bir kimse değildir. Konu ile arasındaki uzaklık ortadan kalkmıştır.

³ Friedman, Norman (1989): *Recent Short Story Theories: Problems in Definition* "Short Story Theory at a Crossroads, Edt. Susan Lohafer and Jo Ellyn Clarey, Baton Rouge and London: Louisiana State University Press, s. 30.

Keating ve *Levy'e* göre bir kısa hikâye, yapı ve plân, mekân, kişiler, tema ve bakış açısından oluşur.⁴ Bir hikâyenin yapı yönünden dış ve iç olmak üzere iki farklı çerçevesi vardır. Bazılarında sayı veya ara başlıklarla bölümler belirtilir. Bu dış çerçeveyi oluşturur. İç çerçeveyi ise mekân, kişiler, bakış açısı ve tema gibi unsurlar oluşturur. Plân ise olayların dizilişi, kişilerin olaylara karışma sırası ile ilgilidir. Geleneksel hikâyelerin plânlı bir yapısı vardır. Plânlı bir yapı giriş, çatışma, zirve ve çözüm gibi bölümlerden oluşur. Giriş, öykünün kimin hakkında olduğu, koşullar, yer ve zaman ile ilgili bilgi verir. Çatışma bölümünde, başlıca kişilerin karşılaştığı sorunlar karşısında kendi iç çatışmaları, diğer kişilerle olan zıtlaşmaları ve gerginlikleri ele alınır. Bazı hikâyelerde çatışma olgusu görülmeyebilir. Bazılarında olaylar yok denecek kadar azdır. Çatışma ve gerilim had safhaya geldiğinde olaylar da zirveye ulaşır. Kurala göre zirve hikâyenin sonuna yakın olur. Zirveden hemen sonra çözüm gerekir. Kimi çözümlerin anlaşılması güç olur ve bundan dolayı okuyucuda bitmişlik hissi uyandırmaz. Kimi zaman hikâye ile zirve birlikte beklenmedik bir biçimde biter.

Mekân unsuru, yer, nesnelere, çevre ve zamanı kapsar. Bazı hikâyelerde mekânın önemli bir yeri vardır, bazılarında ise yer ve zaman kesin olarak belli olmaz.

Hikâyede yer alan kişi ya da kişilerin davranış biçimlerinin nedenleri, değer yargıları sorgulanır. Kişi ya da kişilerin arzuları, duyguları ve kişilikleri karşılıklı konuşma ve hareketlerle açığa çıkarılır.

Hikâyeye genellikle hikâyenin baş kişisi hakim olur, ancak baş kişiye karşıt olan kişi de bazı durumlarda hikâyeyi yönlendirebilir.

Hikâyenin ana fikrini oluşturan tema ile ilgili bütün bilgiler hikâyenin girişinden itibaren verilmeye başlanır ve zirve ve çözüm bölümüne kadar da verilmesi sürer.

Bakış açısı yönünden kısa hikâye, ya birinci şahıs (yazarın kendi ağzından), ya üçüncü şahıs (üçüncü bir kişinin ağzından) tarafından ya da

⁴ Bkz. Erden, Aysu (1998): *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*, Ankara, s. 24-27; Keating Helaine Levine and Walter LEVY (1991): *Lives Through Literature (A Thematic Anthology)* New York: Mac Millan Publishing Company, s. 1027-1034.

tarafsız olarak (kişinin hareketleri, konuşmaları ve olaylar olduğu gibi) anlatılır.

Bilindiği üzere 1945 yılı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yenilgiyle çıktığı yıldır. 1945 yılı bir dönüm noktasıdır. Bu tarihe kadar Almanlar bir taraftan Nasyonal-Sosyalistlerin, diğer taraftan savaşın bütün korkunçluklarını yaşadı. Bu dönemde şair ve yazarlar, ne eser verebildiler ne de dışarıda edebiyat alanında olup bitenleri izleyebildiler. 1945'ten sonra yazmaya başlayan şair ve yazarların büyük çoğunluğu, gençlikleri ellerinden zorla alınmış bir kuşaktır. Bireysel gelişmelerine ve meslekî hayatlarına sekte vurulmuş, aile bağları , memleket ilişkileri ve işleri zarar görmüştür. Savaş ve esaretten dönmüş bu kişiler, hayatlarını yeniden kurmak hevesini duymayacak kadar bitkin ve perişandı. *Borchert'in* deyişiyle *mahvolmuş kuşak* olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla gençliği savaş meydanlarında, esarete, açlık sefalet içinde ziyan olmuş bir kuşağın sözcülüğünü bilinçli bir biçimde yüklenen yazar ve şairler, yarattıkları edebiyata yıkıntı edebiyatı (Alm.Trümmerliteratur) adını vermişlerdir.⁵

Savaş sonrası yazmaya başlayan genç kuşak, bir kopukluk dönemi yaşamıştır. Bir taraftan kendilerinden bir önceki kuşaktan bağıntısı olmadan ortaya çıkmış, diğer taraftan yabancı ülkelerde olup bitenlerden de haberdar olmamışlardır. Bu nedenle eksiklerini gidermek için yabancı yazarları incelemeye koyulurlar. Özellikle Amerikan ve Fransız edebiyatının eserlerini izlerler. Yaşadıkları olaylardan dolayı kendilerine en uygun türün kısa hikâye olduğunu görürler. Böylece Amerikan edebiyatının kısa hikâye alanında ün yapmış *Hemingway*, *Steinbeck* ve *Faulkner* gibi ünlü yazarlarıyla tanıştılar ve bu alanda eserler vermeye başladılar. Dolayısıyla *Heinrich Böll'de* olduğu gibi yazarlıkları kısa hikâyecilikten romancılığa doğru bir gelişim gösterir.⁶

Sonuç olarak kısa hikâye kavramı Amerikan edebiyatından gelen "short story" kavramına dayanır.⁷ Bu kavram Almanya'da ilk olarak 1930 lu yıllardan itibaren anılmaya başlar.⁸ Bu nedenle 1945 yılından sonra Alman edebiyatında kısa hikâye türünde birçok eser verilir.

Savaş sonrası yazmaya başlayan yazarlar gerçekçi ve şüpheci tonda yazmışlardır. Otobiyografik raporları ve gözleme dayalı teşhisleri, yeni

⁵ Savaş Sonrası Alman Edebiyatına ilişkin geniş bilgi için bkz. Aytaç, Gürsel (1983): *Çağdaş Alman Edebiyatı*, KTB Yay., Ankara, s. 370-503.

⁶ *Bkz., a.g.e., s. 382.*

⁷ Ulrich, Winfried (1996): *Deutsche Kungeschichten*, Stuttgart, s. 4.

⁸ Bkz. Doderer, Klaus (1980): *Die Kurzgeschichte in Deutschland*, Darmstadt, s. 3.

realist edebiyatın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu yazarlar kendilerine ters düşen hususları vurgulama yoluna gitmişlerdir. Kısa hikâyede ana konu genellikle bireyin saydamlığını yitirmiş bir dünyadaki perişanlığıdır. Bozukluklar, düzensizlikler genellikle ortak bir kader gibi gösterilir.

Savaş sonrası ilk yıllarda yazı hayatına atılanlar yazar olmak için değil, korkunç savaş yaşantılarını dile getirip insanları uyarmak için yazmışlardır. Dolayısıyla güdümlü bir nitelik kazanan bu edebiyat saldırgan bir tavır içine girer. Bunun doğal sonucu olarak ilk yılların hikâyelerinde konu bakımından şaşılacak derecede bir benzerlik görülür. Ortak yaşantılar, ortak konular ve ortak amaçlar söz konusudur. Konuların başında Yahudi düşmanlığı, savaş yaşantıları, yaşadıkları açlık, sefalet, yokluk vb. gelir.

Ancak daha sonra yollar ayrılır ve gerçeğe bakışta yeni bakış açıları ortaya çıkar. Böylece yazıların ortak genel havası giderek yerini kişisel öğelere bırakır. Savaş yıllarının korkunçluğundan uzaklaştıkça edebiyat güdümlülük özelliğini yitirir. Ancak Alman hikâyeciliği, hikâyenin doğup geliştiği ülke olan Amerika'nın büyük ustalarını aratmayacak ölçüde gelişme göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da sarsılan burjuva dünya görüşü, kısa hikâyeye türünün birden sevilmesine zemin hazırlamış, ama bu rağbet uzun sürmemiştir.⁹ 60'lı yılların ortalarından bu yana Alman edebiyatında kısa hikâyelerin yazılması dikkati çekecek derecede azalmıştır.

Kuşkusuz bütün bu söylenenlerden sonra kısa hikâyeye türünde eser veren yazarların kim olduğu akla gelir haklı olarak. İşte birkaç isim:

Karin Bolte, Gina Ruck Pauquet, Wolfdietrich Schnurre, Hans Domanego, Josef Reding, Mirjam Pressler, Günther Weisenborn, Luise Rinser, Hans Peter Richter, Ursula Wölfel, Paul Maar, Peter Bichsel, Siegfried. Lenz, Ilse Aichinger, Heinrich Böll, Wolfgang Borchert, Rainer Brambach, Günter Grass, Marie Luise Kaschnitz, Günter Kunert, Kurt Kusenberg, Christoph Meckel, Christa Reinig, Günter Seuren, Oliver Storz, Martin Walser, Hans Bender, Friedrich Dürrenmatt, Herbert Eisenreich, Henry Jager, Josef Reding, Günter Wallraff, Theodor Weisenborn, Gerhard Zyverenz, Wolf Biermann, İring Fetscher, Peter Hacks, Friderik Hetmann, Helmut Holthaus, Erich Kastner, Einst Kreuder, Erich Kuby, Sigismund von Radecki, Martin Boda Becher, Werner Klose, Herbert Malecha, Rudolf Otto.

⁹ Bkz, Aytaç: 1983, s. 384-385.

Kurze Zusammenfassung

Die Kurzgeschichte in der modernen deutschen Literatur

in diesem Artikel wird im allgemeinen die Kurzgeschichte zuerst hinsichtlich ihrer Entstehung in Amerika behandelt. Dann werden ihre literarischen Eigenschaften erörtert. Dabei wird auch auf ihre Verbreitung hingewiesen. Im zweiten Teil wird die Kurzgeschichte mit ihren Themen, Eigenschaften und Autoren in der gegenwertigen deutschen Literatur erörtert, denn deutsche Kurzgeschichte verfügt im Hinblick auf ihre Entstehung, Themen und Autoren zum Teil über eigene Merkmale.

Kaynaklar

- Aytaç, Gürsel: *Çağdaş Alman Edebiyatı*, KB Yay., Ankara 1983.
- Doderer, Klaus: *Die Kurzgeschichte in Deutschland*, Darmstadt 1980.
- Erden, Aysu: *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*, Gündoğan Yay., Ankara 1998.
- Freese, Peter (Hrsg.): *Die Amerikanische Short Story der Gegenwart. Interpretationen*, Berlin-Bielefeld-München 1976.
- Friedman, Norman: "Recent Short Story Theories: Problems in Definition: Short Story Theory At A Crossroads, Edt. Susan Lohafer And Jo Ellyn Clarey, Baton Rouge And London: Louisiana State University Prass, 1989, S. 13-31.
- Gelfert, Hans-Dietrich: *Wie interpretiert Man eine Novella und eine Kurzgeschichte?*, Stuttgart 1995.
- Keating, Helaine Levine And Warter Levy: *Lives Through Literature (A Thematic Anthology)* New York: Mac Millan Publishing Company, 1991, S. 1027-1034.
- Kesten, H (Hrsg.): *Unsere Zeit. Die Schönsten deutschen Erzählungen des Zwanzigsten Jahrhunderts*, Köln 1961.
- Kilchmann, Ruth J.: *Die Kurzgeschichte, Formen Und Entwicklung*, Stuttgart 1978.
- Lehmann, Jakob: *Interpretationen modemer Kurzgeschichten*, Frankfurt/Main 1976.
- Lubbers, Klaus: *Typologie Der Short Story*, Darmstadt 1977.
- May, Charles E.: "Metaphoric Motivation in Short Story At A Crossroads, Edt. Susan Lohafer And Jo Ellyn Clarey. Baton Rouge And London: Louisiana State University Press, 1989, s. 62-73.
- Moran, Berna: *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yay., İstanbul 1991.
- Özer, Sevinç: "Amerikan Kısa Öykü Kuramına Bir Yaklaşım. Kısa Öykü Nedir? Ne Değildir? *Çağdaş Türk Dili*, Sayı: 36, Cilt:3, 1991, s. 1157-1164.

Özünü, Ünsal: *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk Yay., Ankara 1997.

Piedmont, F. (Hrsg.): *Textsammlung moderner Kurzgeschichten*, Frankfurt/Main 1963.

Reich-Ranicki, M. (Hrsg.): *Erfundene Wahrheit. Deutsche Geschichten Seit 1945*, München 1974.

Rohner, Ludwig: *Theorie der Kurzgeschichte*, Wiesbaden 1976.

Skorna, Hans-Jürgen: *Die deutsche Kurzgeschichte der Nachkriegszeit*, Ratingen 1967.

Ulrich, Winfried: *Die Kurzgeschichte in Deutschland*, Darmstadt 1996.

Zimmermann, Werner: *Deutsche Prosadichtungen unseres Jahrhunderts*, Bd. 1.